

SOBRE LES MARQUES SYN/SYNE I LA SEVA IDENTIFICACIÓ AMB C. TROCINA SYNECDEMUS, SEVIR AUGUSTAL DE LA COLÒNIA DE BARCINO

Diana Gorostidi Pi

Institut Català d'Arqueologia Clàssica¹

Una llarga sèrie de segells sobre àmfores Dres-sel 2-4 localitzats a Sant Vicenç dels Horts i altres punts de l'*ager Barcinonensis*, vint-i-cinc amb la forma SYNE i quinze amb la variant SYN (cf. *corpus*, núm. 109), sembla que es corresponen amb el nom de C. *Trocina C. lib. Synecdemus*, sevir augustal de la colònia de *Barcino* (Morera, Olesti i Carreras, 2010, p. 70; Morera, 2011, p. 224) (figura 69).

El personatge és conegut per un pedestal honorífic recuperat recentment a l'església del castell de Castelldefels (Mayer, 1980; López Mullor, 1992; Fabré, Mayer i Rodà, 1997 [= *Inscriptions Romaines de Catalogne*, IV, *Barcino* (IRC, IV)], núm. 112; *Hispania Epigraphica*, núm. 5 (1995), p. 139)² i datat, per la relació de la *gens Trocina* i la *Pedania* amb L. *Licinius Secundus*, el poderós *accensus* de L. *Licinius Sura*, en la primera meitat o mitjan segle II dC (IRC)³ (figura 70). La semblança entre la forma abreujada *Syne-* de les àmfores i el *cognomen* del sevir, un nom grec desconegut en la resta de l'epigrafia d'Hispania —encara

que present a Roma i a altres parts de l'Imperi (Solín, 2003, p. 970)—, permet conjecturar un vincle raonable entre tots dos documents, malgrat l'evident decalatge cronològic de més d'un segle que en principi hi ha entre l'epígraf i les marques, circumscrites al segon vintenni del segle I dC a partir de la seva localització en el derelict de La Giraglia (Còrsega).⁴

En el present treball reconsiderem, doncs, la datació del monument de C. *Trocina Synecdemus*, en vista de les novetats que ha significat la seva identificació amb el propietari de les marques de la terrisseria.

El pedestal està dedicat per l'esposa al personatge i respon, com veurem, a un homenatge de tipus privat, per la qual cosa és molt versemblant una localització originària en una vil·la propietat del personatge, la qual es devia trobar a la rodalia de l'actual Castelldefels (Mayer, 1980, p. 164; López Mullor, 1992, p. 398). Per altra banda, la forma peculiar del nom i la relativa proximitat de Castelldefels a la terrisseria de Sant Vicenç dels Horts són elements que indueixen en principi a descartar que es tracti de dos personatges diferents o de dues generacions amb un mateix nom.⁵

1. Investigadora contractada del programa Juan de la Cierva del Ministeri de Ciència i Innovació. Aquest treball s'ha realitzat dins del projecte de recerca «Explotación, uso e intercambio de materias primas inorgánicas entre el norte de Hispania y el sur de la Galia y puertos de Roma» (HAR2008-04600) i del Grup de Recerca Consolidat de la Generalitat de Catalunya «Produccions artístiques i ciències de l'Antiguitat» (SGR-2009-1087). Vull agrair a Piero Berni i a Cèsar Carreras que m'hagin invitat a tractar aquest tema en aquesta monografia, i a Isabel Rodà els consells i que m'hagi deixat consultar el seu manuscrit sobre la *gens Cornelia* (Rodà, 2012).

2. IRC, IV, núm. 112: C(aio) Trocinae / C(aii) lib(erto) / Synecdemo / IIIIIvir(o) Aug(ustali) / Valeria Haliné / marito optimo.

3. Cf. IRC, I, núm. 125. Sobre la relació de C. *Trocina Onesimus* amb L. *Licinius Secundus*, cf. *infra*.

4. Sciallano i Marlier, 2008, p. 125. Pel que fa a la datació, cf. *corpus*, núm. 109. La marca del derelict va ser publicada com a NYS pels seus editors (Scilliano, 2006, p. 360), seguint erròniament la lectura NYS proposada per Pascual per als exemplars de Can Pedrerol (Pascual, 1977, p. 52, n. 10). Finalment, a partir del retrobament de la variant amb nexa SYNE al Mercat de Sant Vicenç dels Horts, C. Carreras va identificar la direcció de lectura correcta SYN i va posar la marca en relació amb les marques de *Barcino* (Carreras, Olesti i Morera, 2010, p. 70-71).

5. Cal tenir present que els noms dels esclaus probablement eren triats pel seu patró, i és lícit plantejar-se com a improbable la repetició d'un nom tan sonor com *Synecdemus*.

FIGURA 69. Segells sobre àmfores Dressel 2-4 procedents de Sant Vicenç dels Horts (*corpus*, núm. 109 a9 i d1). (Foto: Piero Berni)

La forma SYNE sembla, respecte a SYN, una subtil variant formal —NE en nexa— no discriminant cronològicament, tal com confirmen les àmfores en les quals es troba, que no presenten tampoc cap diferència que pugui indicar una evolució formal en el tipus Dressel 2-4.⁶ Això confirma, per una banda, la contemporaneïtat de les marques, mentre que, a la vegada, impossibilita la proposta de reconèixer dos personatges diversos darrere d'aquesta marca treballant a la vegada dins d'una mateixa *officina*, ja que s'anul·laria l'element fonamental d'identificació dels diversos responsables d'una activitat comercial com és la producció d'envasos per a la comercialització del vi.

Precisament, l'absència de diferències formals entre les moltes marques recuperades creiem que és un argument suficientment vàlid per a argumentar la identificació inequívoca amb un mateix personatge, d'acord també amb els principis de la pràctica epigràfica romana, que atorga a l'escriptura del propi nom un valor fonamental d'individualització, sigui quin sigui el tipus de suport.⁷

mus entre esclaus responsables d'una mateixa terrisseria. Per la mateixa raó, creiem que també és possible descartar la repetició entre familiars d'un nom tan curiós i infreqüent, especialment dins del panorama barceloní, que destaca precisament per la varietat i la peculiaritat de noms d'origen grec no documentats a Hispània fora d'aquesta ciutat (cf. IRC, IV, núm. 52).

6. Una altra possibilitat per a resoldre l'abreviació Syne() és el nom *Syneros* (Solín, 2003, p. 153-154), també grec i poc freqüent, però, a diferència de *Synecdemus*, no identificat a *Barcino* ni en cap altre lloc d'Hispània.

7. Sobre la pràctica de segellar àmfores, cf. Berni, 2008, p. 31-38. En general, sobre l'anomenat *epigraphical habit* dels antics romans, cf. MacMullen, 1982.

En conseqüència, pensem que el responsable de la terrisseria amb les marques SYN/SYNE va ser

FIGURA 70. IRC, IV, núm. 112: C(aio) · Trocinae / C(aii) · lib(erto) · / Synecdémo / IIIIVir(o) · Aug(ustali) · / Valeria · Haliné / marito optimo. (Foto: IRC, IV, núm. 112)

el mateix *Synecdemus* que anys més tard va acabar rebent un homenatge de la seva dona *Valeria Haline* en qualitat de sevir augustal, destinat a la seva vil·la als voltants de Castelldefels.

DE LA FIGLINA AL FORUM. LA PROMOCIÓ SOCIAL D'UN ESCLAU EMPRENEDOR

Si hem de pensar que es tracta del mateix personatge, cal considerar quina devia ser la seva trajectòria vital per a esbrinar l'edat aproximada en el moment en què va ser nomenat sevir augustal, el reconeixement més alt de la seva promoció personal i, per tant, coincidint amb la plena maduresa, un cop adquirida la llibertat i en òptimes condicions econòmiques per a poder afrontar amb èxit els onerosos *munera* implícits en el càrrec.⁸

La presència massiva del seu segell en àmfores contemporàniament a altres noms diversos permet suposar per a *Synecdemus* un paper destacat dins de la producció amforal de la *figlina* (cf. *corpus*, núm. 109). Aquesta gran quantitat de marques nominals associades amb SYN/SYNE de l'excavació del Mercat de Sant Vicenç dels Horts permet proposar, com ja van fer els autors de l'estudi, una condició privilegiada del personatge dins de la gestió de la fàbrica d'àmfores: un *officinador* responsable o fins i tot un *institor* de la propietat dels *Trocinae* (Molina, Olesti i Carreras, 2010, p. 71). La seva promoció personal devia passar sens dubte per aconseguir la confiança del seu amo, qui li devia permetre gestionar la producció a canvi d'un notable *peculium* (cf. Dumont, 1987, p. 124-125; Domenico Augenti, 2008, p. 22-24).⁹

L'estima personal assolida després d'anys de bona gestió el devia portar a aconseguir la llibertat, no abans dels trenta anys i potser després de

la defunció del patró, el qual li devia llegar els seus béns en qualitat d'*heres* i, amb aquests, el nom i l'accés a valuosos contactes personals fonamentals per a accedir al selecte cercle de la societat municipal.¹⁰ A partir d'aquest moment, el llibert C. *Trocina Synecdemus*, membre d'una família notable, va anar desplegant tot el potencial del seu nou estatus i s'enriquí encara més fins a aconseguir amb el temps la notorietat suficient entre els seus conciutadans per a ser considerat digne del sevirat augustal, apogeu de l'ascens social d'un antic esclau (Duthoy, 1978; Le Glay, 1990; Abramenko, 1993). Complert el seu objectiu, va veure el seu nom entre l'extraordinària sèrie de pedestals honorífics del fòrum de *Barcino* dedicats per parents i amics al flamant llibert amb el consentiment del senat local, i va passar a formar part de l'*ordo Augustalium*, sens dubte el cercle social més ric i influent de la colònia, només per sota en prestigi del mateix *ordo Decurionum*.¹¹

LA PROPOSTA DE DATACIÓ

Un cop esbossat quin devia ser el teòric recorregut vital de *Synecdemus* des dels seus inicis com a esclau *institor* dels *Trocinae*, cal analitzar l'arc cronològic establert entre les seves marques i el pedestal. Com a punt de partida, es planteja una forquilla cronològica d'uns seixanta o setanta anys, una hipotètica esperança de vida raonable per a un esclau que arriba a aconseguir, ja com a llibert, el sevirat augustal de la seva ciutat, segons una estadística establerta per a aquest tipus de servents qualificats, les capacitats dels quals els exclouïen de fer treballs forçats de gran desgast físic, al mateix temps que la prosperitat de la seva activitat comercial els allunyava de la fam crònica i de les deplorables condicions higièniques causants de l'alt índex de mortalitat existent entre les

8. El càrrec de sevir augustal, càrrec dedicat al culte imperial, portava implícits també grans desemborsaments per a l'organització de jocs i altres espectacles a la ciutat (Duthoy, 1978). Sobre la forta incidència social —i especialment econòmica— del càrrec, cf. Pons, 1977, p. 217.

9. Sobre els esclaus emprenedors autònoms i la seva capacitat per a enriquir el seu peculí, cf. Domenico Augenti, 2008, p. 24-26. Cal recordar que l'època en la qual *Synecdemus* treballava per als *Trocinae* en les seves *figlinae* coincideix amb la de major apogeu de les exportacions de vi del Baix Llobregat (cf. l'article de Berni i Carreras en aquest mateix volum). Sobre la situació privilegiada de l'esclau administrador del *fundus*, cf. Thébert, 1991, p. 183-185.

10. L'edat mínima de trenta anys per a alliberar un esclau estava estipulada per llei en època d'August (Gai, 1, 18. Cf. Dumont, 1987, p. 65-66 i 74-75; Andreau i Descat, 2006, p. 247). Per altra banda, era molt habitual la manumissió testamentària (*manumissio testamenti*, cf. *Dig.*, 40.4), gràcies a la qual el patró garantia el compliment de les seves disposicions *post mortem*, tal com documenta la fórmula *ex testamento* de molts textos epigràfics de lliberts vers els seus patrons; en aquests casos el llibert romania sense patró.

11. Sobre l'excepcionalitat del cas de Barcelona, cf. Pons, 1977, i Jordán, 2003.

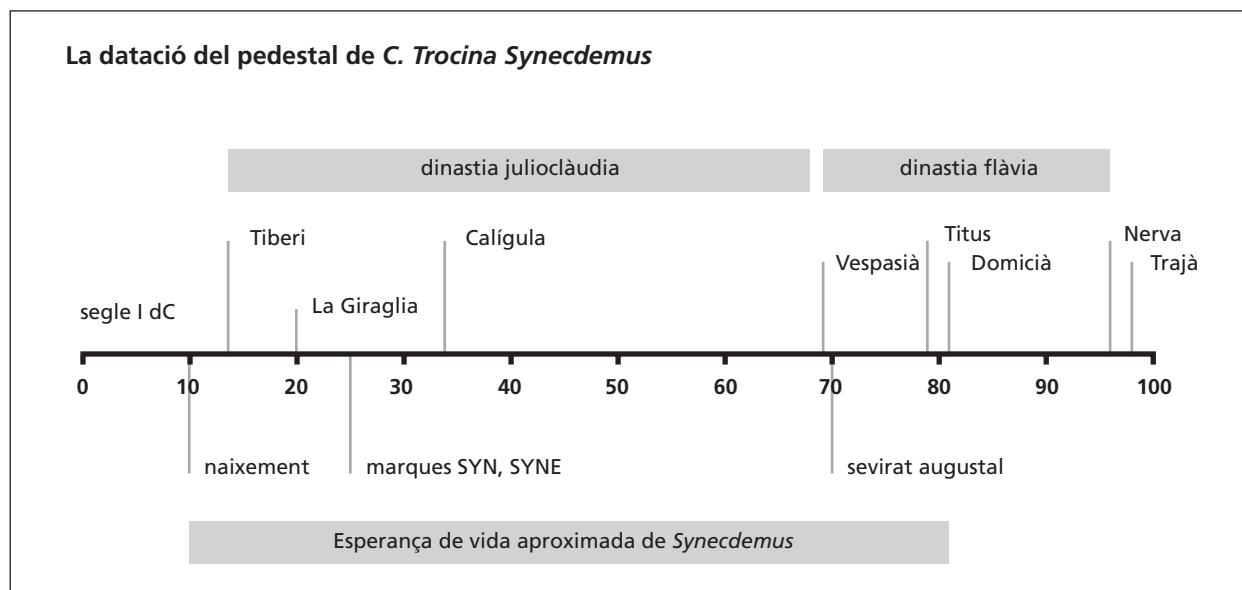

FIGURA 71. Cronologia proposada per a C. *Trocina Synecdemus*.

classes més baixes.¹² Considerant, doncs, que els infants començaven a treballar cap als set o vuit anys, podem fixar els quinze o vint anys com a mínim d'edat raonable per a ubicar un jove home esclau capaç de gestionar la *figlina* de Sant Vicenç dels Horts quan es marca l'exemplar de La Giraglia d'època tiberiana (14-37 dC), probablement en els anys 20-30 dC. Passats uns quaranta anys, temps necessari perquè *Synecdemus* prosperi —implicat, segurament, en activitats de caire comercial, molt més lucratives que la simple producció d'àmfores—, adquireixi la llibertat, entri en els cercles de poder de la ciutat i sigui escollit sevir augustal pel consell dels decurions, la datació del pedestal hauria de poder situar-se a partir de mitjan últim terç del segle I dC, és a dir, a partir de l'època flàvia (figura 71).¹³

Un cop determinada la hipòtesi de treball,

12. Esperança de vida estipulada segons els estudis demogràfics comentats a Tantillo, 2002, p. 93, i en consideració a la seva condició d'esclau privilegiat en qualitat d'ajudant del seu patró amb responsabilitats gestores. Aquesta esperança de vida descendia dràsticament en ambients pobres, servils o no, de les ciutats i en els camps de treballs forçats, on la fam i la manca d'higiene propiciaven una elevada taxa de mortalitat (cf. Tantillo, 2002, p. 98).

13. Dels quinze o vint anys de *Synecdemus* en època del derelict de La Giraglia (20-30 dC) fins als seixanta o setanta anys de mitjana estimada de vida (uns quaranta o cinquanta més), hi ha una forquilla cronològica que situa el seu sevirat al voltant dels anys 70-80 dC, és a dir, sota els primers flavis. En aquest sentit, cf. la inscripció de Q. Aefulanus Q. lib. Pasphorus, un augustal de Mèrida que va morir amb vuitanta-cinc anys (L'Année Épigraphique, 1976, p. 188).

cal revisar les datacions dels pedestals semblants al de *Synecdemus* dedicats a altres sevirs augustals barcelonins. En aquest punt interessa especialment comparar-lo amb els dos homenatges que recorden el seu company *Onesimus* (IRC, IV, núm. 110-111),¹⁴ com ell també sevir augustal, per a establir en conseqüència el vincle dels poderosos lliberts *Trocinae* amb el que va ser el poderós *accensus* del senador L. *Licinius Sura*, L. *Licinius Secundus*, nomenat sevir augustal de *Barcino* entorn dels anys del tercer consolat del seu patró, el 107 dC (*Prosopographia Imperii Romani*,² L 253. Cf. Rodà, 1970; IRC, IV, núm. 13-165).

La primera vegada que es van relacionar les marques amb el nom del sevir va ser gràcies a la lectura correcta del segell de La Giraglia, llegit sempre en sentit invers (NYS) i que en realitat corresponia a la marca SYN, abundantment localitzada a la zona barcelonina. En aquesta primera valoració s'evidenciava la coincidència dels noms i, atès el salt de més d'un segle respecte a la datació de la base de C. *Trocina Synecdemus*, es proposava avançar la cronologia del pedestal precisament davant l'evidència dels contextos aportats per l'excavació al Mercat de Sant Vicenç dels Horts

14. IRC, IV, núm. 110: C(aio) Trocin[ae] / C(ai) liberto / Onesimo / IIIIIvir(o) Aug(ustali) / Philetus lib(ertus) / heres ex t(estamento); IRC, IV, núm. 111 (= AE, 1957, p. 31): C(aio) Trocinae / C(ai) lib(erto) / Onesimo / IIIIIvir(o) Aug(ustali) / C(aius) Trocina / Philetus lib(ertus) / t(estamento) p(oni) i(ussit) / C(aius) Trocina / Paramythius heres / posuit / l(ocus) d(atus) d(ecreto) d(ecurionum).

(Molina, Olesti i Carreras, 2010, p. 70-71). Aquesta excel·lent intuïció necessitava afirmar-se amb un estudi del pedestal de *Synecdemus* que permetés afinar més la datació proposada, treball que, per raons òbvies, els autors van deixar a part.

Les marques de les àmfores SYN/SYNE es poden datar amb certesa sota Tiberi, mentre que el pedestal ha estat situat en època d'Adrià o d'Antoní Pius. La datació dels segells es basa fonamentalment en el derelict de La Giraglia, de *circa* 20-30 dC, en el qual apareix la marca SYNE associada amb altres segells també del mateix arc cronològic, és a dir, del primer terç del segle I dC.¹⁵ Per la seva banda, el pedestal de *Synecdemus* ha estat relacionat amb la sèrie d'homenatges dedicats a altres lliberts sacerdots del culte imperial, especialment amb l'excepcional sèrie de vint-i-un exemplars dedicada a *L. Licinius Secundus* (IRC, IV, núm. 83-104; IRC, I, núm. 125; cf. IRC, IV, núm. 163-165). Un d'aquests li està dedicat per *C. Trocina Onesimus*, company de *Synecdemus*, i s'hi declara el seu *amicus*.¹⁶ Per altra banda, aquest personatge també ha estat localitzat en un sarcòfag decorat, actualment a la catedral de Gènova, que li va regalar *Pedanius Ursus* (*Corpus Inscriptionum Latinarum* [CIL], V, 7767; cf. Verrié, 1972; Mayer i Rodà, 1985).¹⁷ Aquest últim epígraf demostra, en conseqüència, una estreta relació entre la gens *Trocina* i la *Pedania*, un lligam sens dubte de tall clientelar entre els lliberts de les famílies de poder de *Barcino*, tal com demostra per la seva banda la dedicació de *C. Trocina Onesimus* envers *L. Licinius Secundus*.¹⁸

En conseqüència, la datació tan tancada que ofería el derelict de La Giraglia i la localització de la *figlina* productora d'aquestes marques a Sant Vicenç dels Horts, una zona tan propera al punt de trobada del pedestal del sevir a Castell-

defels, oferien la possibilitat de considerar, en conseqüència, la datació tan alta de l'únic document datat per criteris externs: és a dir, la inscripció lapidària.

EL PEDESTAL DE *C. TROCINA SYNECDEMUS*

Es tracta d'un paral·lelepípede de pedra calcària coneguda com pedra de Santa Tecla, amb motllura i quatre línies de text disposades en el terç superior del camp epigràfic (93,5 × 61 × 52 cm). Des del punt de vista formal, els editors ja posaven de manifest que el tipus monumental, dau central motllurat amb pedestal tripartit, i, de manera particular, l'ús de la calcària tarragonina, corresponen perfectament als productes de l'*officina lapidaria* de Tarraco d'època flàvia (IRC, IV, núm. 28; cf. Alföldy, en *Die Römischen Inschriften von Tarraco*, 473-474, i en CIL, II²/14, CV).¹⁹ Aquesta semblança formal ha arribat a plantejar la possibilitat que aquest tipus de produccions epigràfiques fossin importades directament de Tarragona (Álvarez *et al.*, 2009, p. 62).²⁰ L'exemplar de *Synecdemus* coincideix precisament amb les mides estàndard d'aquest tipus de blocs: 90 × 60 × 55 cm (cf. Mayer, 1980, p. 162).²¹ Presenta la clàssica motllura amb llistell i gola entorn de la cara frontal inscrita, habitual en aquests monuments, però una versió lleugerament més estreta, com veurem més endavant.

La paleografia mostra un text cuidat, amb lletra capital quadrada de mòdul ample, ben paginat i atent a la col·locació jeràrquica de les paraules al llarg de les quatre línies que se situen en la meitat superior del camp epigràfic, de manera que deixen la resta en blanc. Tant la paleografia com l'*ordinatio* desplaçada coincideixen exactament amb les del pedestal del seu col·lega i col·libert *Onesimus*, dedicat pel seu llibert i hereu *Trophimus*, monument amb el qual també comparteix l'estreta motllura amb llistell i gola. Tot i que sembla un detall mínim, la semblança d'aquesta decoració és un element que, com s'explicarà a continuació, no és exempt d'interès.

19. Sobre aquest material, cf. Álvarez Pérez, García-Entero, Gutiérrez i Rodà, 2009.

20. Els autors citen sobre aquest tema el treball inèdit de R. Ferrer i J. Ortega (1987).

21. Per a la identificació d'aquest model procedent de Tarraco, cf. G. Alföldy en CIL, II²/14, CV.

15. Sobre la datació dels segells de La Giraglia en relació amb les marques SYN/SYNE, cf. P. Berni en aquest mateix volum (catàleg núm. 109).

16. IRC, I, núm. 125 (Sant Andreu de Llavaneres): L(ucio) Licinio / Secundo / accenso / patrono suo / L(ucio) Licin(io) Surae / primo secund(o) / tertio consul(atu) / eius IIIIIvir(o) Aug(ustali) / Col(oniae) I(uliae) U(rbis) T(riumphalis) Tarrac(onis) / Col(oniae) F(aventiae) I(uliae) A(ugustae) P(aterne) Barcin(onis) / C(aius) Trocina / Onesimus / amico.

17. CIL, V, 7767: D(is) M(anibus) / C(ai) Trocinai / Honesimi / L(ucius) Pedanius Ursus / amico in/comparabili / b(ene) m(erenti) f(ecit).

18. Sobre *amicitia/patrocinium* i *clientela*, vegeu Vervoben, 2002, p. 51 i seg.

FIGURA 72. Vista dels dos pedestals privats: *Synecdemus* i *Onesimus*. (Foto: IRC, IV)

Tornem a la inscripció de *Synecdemus*: el pedestal va ser-li dedicat per la seva esposa, *Valeria Haline*, una lliberta d'una família documentada abundantment a la ciutat. De l'absència de la fórmula oficial per a la concessió del lloc honorífic per part del senat local es pot deduir que, en principi, el pedestal estava destinat a un context privat.²² En això concorda el seu lloc de trobada a prop del castell de Castelldefels —sens dubte extraurbà—, procedent amb molta probabilitat d'un *fundus* proper (IRC, IV, núm. 198). La motllura, com hem comentat, és molt semblant a la de l'exemplar dedicat a *Onesimus* per *Philetus*, el seu *heres*, i, com en el cas que ens ocupa, també mancat de la fórmula oficial i, per tant, destinat a un àmbit privat (figura 72). Aquest detall es manifesta molt il·lustratiu en contrast amb el segon pedestal dedicat també a *Onesimus*, aquest, però, posat al seu torn per l'hereu de *Philetus*, *Paramythius*, i, al contrari del primer, amb una destinació pública, com explícitament assenyala la indicació de la fórmula *l(ocus) d(atus) d(ecreto) D(ecurionum)*. També destaca el tipus de motllura, que, tot i que presenta la forma habitual de

llistell i gola, com en els altres exemplars, en aquest cas apareix molt més tornejada i resulta, certament, més vistosa, i mostra la particular manera del numeral sis (IIIIII), amb les xifres inicial i final flexionades cap a l'exterior (cf. IRC, IV, núm. 47). La presència de la fórmula LDDD i la —diguem-ne— versió millorada del mateix tipus de motllura es troben també en el pedestal dedicat al sevir augustal *Epictetus*, de la gens *Pedania*, per part de la seva esposa, *Acilia Arethusa* (IRC, IV, núm. 106).²³ També en aquest pedestal s'aprecia la característica forma del numeral sis comentada en el cas d'*Onesimus* (figura 73).²⁴ Aquest monument ha estat datat a la fi de l'època flàvia sobre la base de les seves característiques pròpies de l'*officina lapidaria* tarragonina (Rodà, 2010; Rodà, 2012).²⁵

23. IRC, IV, núm. 106: L(ucio) [Pedani]o / [L(uci) l(iberto)] / Epicteto / IIIIIIVir(o) Aug(ustali) / Acilia Arethusa / marito / optimo / l(ocus) d(atus) d(ecreto) d(ecurionum).

24. A part d'aquestes dues inscripcions, n'hi ha una altra que comparteix aquest numeral característic: es tracta d'un bloc motllurat de gres (IRC, IV, núm. 66), datat pels editors a la primera meitat del segle II dC, com els pedestals, però creiem que, com aquests, es pot avançar a l'època flàvia.

25. Reforça aquesta datació l'existència d'un altre pedestal amb la fórmula LDDD dedicat a aquesta mateixa *Acilia Arethusa* per part del seu fill *Pedanius Clemens* i del seu nét *Pedanius Clemens Minicianus*, datat a la primera

22. Sobre la concessió d'una estàtua i la presència en la dedicatòria de la fórmula LDDD, cf. les reflexions de Rodríguez Gutiérrez (2012), amb abundant bibliografia sobre el tema.

FIGURA 73. Vista dels dos pedestals públics: *Onesimus* i *Epictetus*. (Foto: IRC, IV / O. Clavell, MACB)

En conseqüència, a la vista dels tipus epigràfics (paleografia, *ordinatio* i motllura) és possible proposar una mena de «subtipologies» diverses per als pedestals dels sevirs augustals dels *Pedanii* i els *Trocinae*: la primera té una motllura qualificable de més senzilla, amb disposició del text a la part superior del camp epigràfic, amb absència de fórmula oficial, i era destinada a l'àmbit privat; la segona, amb el text complet distribuït per tota

la superfície, conté l'esment específic de la concessió honorífica d'un lloc públic per part dels decurions, està decorada amb una forma més elaborada, era destinada al fòrum de la colònia i en destaca el preciosisme paleogràfic present en el numeral sis.

Una vegada determinades aquestes semblances formals en els textos i les motllures, ara comparem les datacions proposades per a cadascun d'aquests monuments. Ja hem avançat que la inscripció que *Onesimus* va dedicar a *L. Licinius Secundus* ha condicionat la datació dels seus propis pedestals durant el sevirat de *Secundus* en el període 107-110 dC.²⁶ No obstant això, el pedestal de *Pedanius Epictetus* ha estat datat a la fi de l'època flàvia. Per tant, en aquesta mateixa època ha de ser datat també el pedestal dedicat per *Paramythius* a *Onesimus*, ateses les coincidències formals entre ambdós. Això implica que el primer pedestal d'*Onesimus*, realitzat per *Philetus* en vida, ha de ser datat en una època anterior. Si, tal com els editors diuen, aquest pedestal va estar fet per la mateixa mà que féu el dedicat a *Synecdemus* (IRC, IV, núm. 198), la datació d'aquest últim es pot fixar en plena època flàvia, coincidint

meitat del segle II dC (IRC, IV, núm. 123) i, recentment, en època trajana, pel retrobament d'un *signaculum* amb el seu nom —essent encara esclau— associat amb un sesterci datat als anys 112-114 dC (Rodà *et al.*, 2005, p. 55). A diferència del pedestal d'*Epictetus*, aquest altre dedicat pel fill i el nét d'*Arethusa* és bipartit —presenta un fust amb base monolítica motllurada per tres dels quatre costats—, detall que el diferencia dels pedestals dels sevirs augustals *Onesimus*, *Synecdemus* i *Epictetus* i, en general, dels trets característics de l'*officina lapidaria* tarraconense, cosa que concorda amb la datació posterior en època de Trajà proposada per Rodà *et al.* Aquesta datació posterior podria entendre's si es pensa en la possibilitat que l'homenatge a la dona hagués estat fet quan aquesta ja era molt gran —tenia un nét major d'edat—, probablement després de la mort del seu marit *Epictetus*, pare i avi dels dos *Pedanii Clementes*. A més, la presència del sesterci de Trajà només indica una datació *ante quem*; per tant, el *signaculum* pot ben ser un element residual amortitzat juntament amb restes d'objectes d'ús domèstic (vaixel·la fina, llànties, amforiscs i metall de diversa natura), un testimoni de la precedent vida d'*Epictetus* a la vil·la. En conseqüència, res no obsta la datació flàvia del pedestal d'*Epictetus* bessó del d'*Onesimus*.

26. Sobre la datació del sevirat de *L. Licinius Secundus* post tertium consulatum *Surae*, cf. Rodà, 1970, p. 173.

amb l'apogeu d'aquest tipus de monuments honorífics a *Tarraco* i a *Barcino*.

Un element que serveix per a reafirmar ulterriorment aquesta datació és el pedestal que el mateix *Onesimus* dedica a *L. Licinius Secundus* l'any del seu *seviratus* a *Barcino*, certament després d'haver exercit el càrrec a *Tarraco*, datat *circa* l'any 107 dC (IRC, I, núm. 125)²⁷ (figura 74). Aquest pedestal, a diferència de tots els altres que s'han trobat a la ciutat, no té motllura i és l'únic de la sèrie que no està fet amb pedra de Santa Tecla (IRC, I, núm. 169).²⁸ La inscripció indica un *terminus ante quem* per al sevirat d'*Onesimus*, qui amb la inscripció celebra el càrrec del seu *amicus* sense esmentar la seva pròpia condició d'augustal. La nostra hipòtesi és que quan *Secundus* accedí al sevirat a *Barcino*, *Onesimus* ja era *seviralis*, és a dir, formava part del selecte *ordo Augustalium*, que tenia un gran poder a la ciutat.

Un argument a favor de la nostra hipòtesi és el dels pedestals dedicats a *Licinius Secundus* com a *amicus optimus* per diversos personatges, entre els quals hi havia els sevirs augustals, que sempre indicaven la seva condició (IRC, IV, núm. 92-94 i 99), mentre que la resta no ho feien, principalment perquè es tractava d'*ingenui* (IRC, IV, núm. 97-98 i 100). Les excepcions són dos personatges, probablement lliberts, amb sengles pedestals que sortiren de la mateixa *officina lapidaria* barcelonesa: *M. Antonius Antullus* (de la ciutat aquitana de *Convenae*) i *C. Granus Felix* (IRC, IV, núm. 95 i 96). Tot i la presència de la motllura, i per la distribució del text i la paleografia, el text de *C. Granus Felix* esdevé el millor paral·lel formal de l'exemplar dedicat igualment a *Secundus* per *Onesimus*: la paleografia és de caràcters molt grans i mòdul alternant quadrat amb rectangular (cf. C i N amb E i S), expandit en amplada i degradat al biaix fins a ocupar tot l'espai del camp epigràfic amb un sentiment general d'*horror vacui* —molt homogeni en tota la sèrie de pedestals barcelonins de *L. Licinius Secundus*—, i absent, en canvi, en les inscripcions d'època flàvia, on es respira des de l'inici del text

27. Cal recordar que els pedestals de *L. Licinius Secundus* mencionen el seu sevirat a *Barcino* després del de *Tarraco* (cf. Rodà, 1970).

28. Les diferències formals amb la sèrie d'homenatges públics dedicats a *L. Licinius Secundus* i la recuperació del pedestal fora de la ciutat van fer proposar als seus editors amb raó una destinació privada, raonablement la vil·la particular del llibert a la zona de Sant Andreu de Llavaneres.

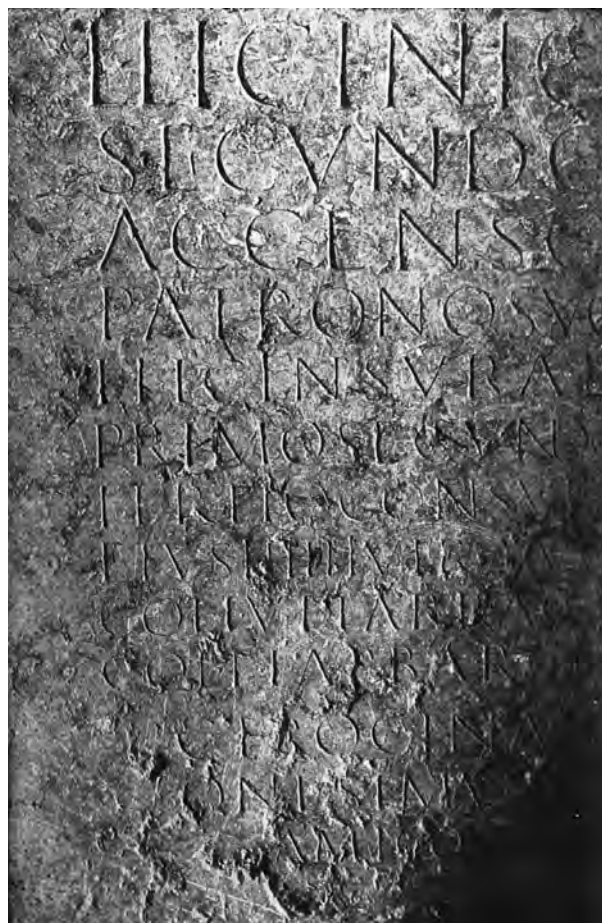

FIGURA 74. Pedestal de *L. Licinius Secundus* que li dedicà *C. Trocina Onesimus*. (Foto: IRC, I)

en els espais generats per la distribució a l'entorn d'un eix central (cf. IRC, IV, núm. 105-113, 125, 128 i 134),²⁹ espais que en la sèrie de *Licinius Secundus* es troben cap a la fi del text, en les línies de mòdul més petit (cf. IRC, IV, núm. 83, 86-87, 95-96, 98...).

En conseqüència, la llarga sèrie de pedestals en honor de *Licinius Secundus* respon paleogràficament a una *officina lapidaria* diferent de la que hem vist d'època flàvia, a la qual es poden assignar els pedestals dels sevirs augustals *Onesimus*, *Synecdemus* i *Epictetus*. D'aquest selecte grup de sevirs augustals d'època flàvia, almenys *Onesimus* va viure el nomenament per segona vegada de *L. Licinius Secundus* com a *sevir augustalis*, ara a *Barcino*, el qual, a causa del seu enorme prestigi personal, va ser honorat amb una extraordinària sèrie de pedestals, entre els quals hi ha

29. També té aquestes característiques el nou pedestal de *Q. Calpurnius L. f. Flavius*, datat a l'últim quart del segle I dC (Rodà, 2012).

aquest d'*Onesimus* destinat a una propietat extraurbana dels *Licinii*, als voltants de Sant Andreu de Llavaneres. No sembla possible que *Synecdemus* fos encara viu, ja que devia superar de molt els noranta anys entorn l'any 107 dC.

INSTRUMENTUM INSCRIPTUM I EPIGRAFIA LAPIDÀRIA: LA FORTUNA D'UNA COINCIDÈNCIA

La identificació de les marques SYN/SYNE ha motivat la revisió de la datació del pedestal del sevir augustal, però també ha permès il·lustrar un dels engranatges amb més èxit en la societat romana: la progressió en la carrera social d'un esclau dins del si d'una família a través de la gestió dels béns patrimonials del seu patró. En el cas de *Synecdemus*, és evident que el seu èxit com a administrador i emprenedor li va garantir la plena confiança del seu amo i el suport social necessari per a, una vegada aconseguida la seva llibertat, poder entrar en els cercles de poder. El seu company *Onesimus*, contemporani però probablement més jove i que va sorgir, com ell, de l'àmbit de la gestió de les possessions dels *Trocinae*, estableix una relació d'*amicitia* amb *L. Licinius Secundus*, sevir augustal de *Tarraco* i situat excel·lentment a l'ombra del seu patró, cònsol per tercera vegada l'any 107 dC. En aquest moment, potser per invitació de l'*ordo Augustalium* de *Barcino*, *Onesimus* va ser nomenat també sevir augustal de la colònia, com va demostrar la dedicació conjunta dels *seviri Augustales Barcinonenses* (IRC, IV, núm. 90). Aquest honorable accés als càrrecs públics de *Barcino* va generar a la ciutat una reacció multitudinària d'homenatges públics i privats a la seva persona com no es coneix en cap altra ciutat de l'Imperi.³⁰ La datació que ens permet La Giraglia obliga a situar els lliberts *Trocinae* en plena època flàvia, abans, doncs, del sevirat de *Secundus* a *Barcino* —cal no oblidar que *Secundus* desenvolupa una potent activitat primer a *Tarraco* (Rodà, 1970, p. 175). El pedestal de Sant Andreu de Llavaneres, formalment tan divers de la sèrie recuperada a la ciutat, és un indicatiu que

30. Sobre els qui dedicaren els homenatges a *Secundus*, cf. Rodà, 1970, p. 175-181; IRC, IV, p. 163-165. Curiosament, no es conserva a *Tarraco* cap monument dedicat a *L. Licinius Secundus* (cf. Rodà, 1970, p. 175).

FIGURA 75. *Signaculum* de *L. Pedanius Clemens* trobat a Teià (Rodà et al., 2005, p. 55).

aquest podia haver estat un homenatge privat i dedicat per un antic sevir (*seviralis*) a un col·lega també *seviralis* del culte imperial a *Tarraco*, mentre estava en funcions a *Barcino* circa l'any 107 dC. Aquesta interpretació ens permet salvar el salt cronològic entre els segells de *Synecdemus* d'època tiberiana, el seu pedestal i l'amistat del també *Trocina* i sevir augustal *Onesimus* amb *L. Licinius Secundus*.

Finalment, cal recordar que aquest no és l'únic cas en què la fortuna ens ha somrigut amb una coincidència epigràfica entre objectes de l'àmbit privat i l'epigrafia oficial: recordem que el sevir augustal *Epictetus* ha estat recentment identificat en un *signaculum* trobat als voltants de Teià en el qual apareix com a esclau de *L. Pedanius Clemens* (Rodà et al., 2005, p. 55). L'objecte, una matriu de plom per fondre i el *signaculum* de bronze pròpiament dit, identifica l'activitat de l'antic esclau en la propietat dels *Pedanii*, marcant amb el seu nom algun tipus d'objecte, potser propietats presonals, potser recipients ceràmics com ara *dolia* o *mortaria* (figura 75).³¹ El paral·lel amb les marques de *Synecdemus* i la condició final de tots dos com a sevirs augustals de la colònia de *Barcino* il·lustren de manera fefaent com va poder ser de reeixida la carrera social dels gestors de les propietats dels *Pedanii* i els *Trocinae*, potser a l'empara de la protecció dels sempre poderosos *Licinii*.

L'arribada de *Licinius Secundus* a *Barcino* va coincidir amb la caiguda de la producció de vi laietà, moment en el qual desaparegueren els *Tro-*

31. A Tarragona han estat identificades recentment marques de *C. Clodius Martialis*, magistrat de la ciutat (RIT, 168), sobre diversos exemplars de *dolia* de l'*ager Tarracensis* (cf. Berni, 2010; Gorostidi et al., en premsa). Per a segells sobre morters, cf. Pallecchi, 2002.

cinae i moltes de les famílies que es van enriquir en època julioclàudia produint vi, envasant-lo a les seves fàbriques i, sobretot, comerciant amb un producte que fins i tot va arribar a Roma. L'epigrafia de la ciutat mostra les relacions personals i clientelars establertes entre aquestes famílies. Els lliberts dels *Trocinae* i dels *Pedanii* il·lustren

un poderós grup sociopolític que va controlar un negoci molt pròsper, perfectament il·lustrat en la galeria de pedestals conservats a *Barcino* amb la sèrie de sevirs augustals de la ciutat en època flàvia i culminat amb l'homenatge evident i volgudament excessiu a la figura del totpoderós *L. Licinius Secundus*.